

LA FORMACIÓ ALS DOCTORANDS COM A SERVEI ESPECIALITZAT DE LA BIBLIOTECA. UNA INVERSIÓ AMB GRAN RETORN PER A LA BIBLIOTECA

Mari Váñez – Biblioteca de la Universitat Oberta de Catalunya - Formació a mida, Rambla Poblenou, 156 - 08018 Barcelona - Spain 933 263 558 mvallez@uoc.edu, <https://www.linkedin.com/in/marivallez>.

Resum:

La present comunicació descriu l'experiència de la Biblioteca de la UOC en la formació dels doctorands. La formació és un dels serveis que tradicionalment ofereixen les biblioteques. Aquest servei s'ha especialitzat segons el públic a qui s'adreça. A priori els tres perfils principals són: estudiants, professorat, i investigadors. No obstant cal incorporar un nou tipus d'usuari que està a cavall entre els tres: els doctorands.

Els doctorands ja han passat l'etapa d'estudiants i, per tant, haurien de tenir unes competències i habilitats informacionals mínimes ja assolides. A més a més, els doctorands, tenen un gran ventall de necessitats molt específiques i per aquest motiu resulten un perfil d'usuaris que mereixen una atenció singular.

La formació dels doctorands passa per diferents etapes i resulta bàsic que la Biblioteca estigui present des dels inicis per a aconseguir professionals amb unes competències informacionals sòlides.

Els doctorands quan arriben a la seva etapa final de formació es converteixen en usuaris molt proactius de la Biblioteca, alhora que esdevenen uns grans ambaixadors dels serveis i recursos de la Biblioteca.

Resumen:

La presente comunicación describe la experiencia de la Biblioteca de la UOC en la formación de los doctorandos. La formación es uno de los servicios que tradicionalmente ofrecen las bibliotecas. Este servicio se ha especializado según el público al que se dirige. A priori los tres perfiles principales son: estudiantes, profesorado, e investigadores. No obstante hay que incorporar un nuevo tipo de usuario que está a caballo entre los tres: los doctorandos.

Los doctorandos ya han pasado la etapa de estudiantes y, por tanto, deberían tener unas competencias y habilidades informacionales mínimas ya alcanzadas. Además, los doctorandos, tienen un gran abanico de necesidades muy específicas y por ello resultan un perfil de usuarios que merecen una atención singular.

La formación de los doctorandos pasa por diferentes etapas y resulta básico que la Biblioteca esté presente desde los inicios para conseguir profesionales con unas competencias informacionales sólidas.

Los doctorandos cuando llegan a su etapa final de formación se convierten en usuarios muy proactivos de la Biblioteca, a la vez que se convierten en unos grandes embajadores de los servicios y recursos de la Biblioteca.

Paraules clau: Formació a mida, Competències informacionals, Formació doctorands, Formació investigadors, Serveis per a la recerca, Escola de doctorat, Cerca d'informació

Palabras clave: Formación a medida, Competencias informacionales, Formación doctorandos, Formación investigadores, Servicios para la investigación, Escuela de doctorado, Búsqueda de información

1. Introducció

La UOC té unes característiques pròpies que la fan diferent a la resta d'universitats del seu entorn. La Universitat va crear-se en format digital ara fa 20 anys, i aquest fet la diferencia considerablement en la infraestructura i els serveis oferts als estudiants, ja que la presencialitat és una opció no contemplada.

Per fer-se una idea de la singularitat de la universitat resulta útil veure aquesta taula que mostra les dades d'estudiants i professorat amb els que compte cadascuna de les universitats catalanes. Les dades recollides corresponen a la memòria del curs 2013-2014 i s'han obtingut del portal [WINDDAT](#) de l'AQU.

	UB	UAB	UPC	UPF	UG	UL	URV	UVIC	UOC
Núm. alumnes nou ingrés	13.261	8.300	5.851	3.332	3.101	2.155	3.773	1.332	10.146
Núm. alumnes matriculats	48.804	31.381	25.838	10.525	11.346	8.406	12.727	4.819	40.701
Núm. alumnes titulats	9.976	6.968	4.441	2.472	2.036	1.656	2.600	1.007	3.963
Núm PDI	4.845	3.338	2.604	897	1.169	957	1.613	442	249

La UOC és la segona universitat de Catalunya, després de la UB, en nombre d'alumnes de nou ingrés i total d'alumnes matriculats. El nombre d'alumnes titulats és bastant inferior perquè els estudiants de la UOC, en general, requereixen més temps per finalitzar els seus estudis pel tipus de perfil que acostumen a tenir: adult, actiu professionalment i amb càrregues familiars. Per últim, també cal destacar que el nombre de PDI de la UOC és molt inferior, per tant, el percentatge de PDI per estudiant té un dels ràtios més elevats. No obstant, cal destacar que com a PDI només es considera els professors i investigadors a temps complet, no es consideren els consultors que atenen les aules.

El portal de l'AQU no facilita dades referents al personal de gestió de les universitats catalanes, però al [Portal de transparència](#) de la UOC es poden obtenir les dades del personal de la UOC, on consta que la Biblioteca compta amb 26 tècnics per oferir serveis a tota la comunitat UOC, tant estudiants com professorat. La ràtio d'usuaris per bibliotecari és de 1.759 usuaris. En aquestes circumstàncies, cal tenir molt clar en quins aspectes s'inverteixen els recursos de la Biblioteca. La formació d'usuaris és considerada un dels serveis claus ja que permet mostrar tot el potencial que ofereix la Biblioteca. A més està en consonància amb els principis de l'Espai Europeu d'Ensenyament Superior (EEES), que promou el desenvolupament de competències perquè l'estudiant sigui el centre del procés d'aprenentatge (Saunders 2012).

La present comunicació descriu l'experiència de la Biblioteca de la UOC en la formació dels doctorands. Es mostren les principals característiques d'aquest servei, com s'organitza i quin impacte té en la comunitat. A més, s'explica la metodologia aplicada després de constatar l'impacte que tenen les formacions de la Biblioteca en els investigadors que durant la seva trajectòria com a doctorands han tingut una gran interacció amb la Biblioteca.

2. La formació a les biblioteques universitàries

El servei de formació a les biblioteques universitàries ha passat a ocupar un paper destacat amb l'EEES. Al finalitzar els estudis, els estudiants han d'assolir una sèrie de competències transversals que complementin els continguts i coneixements propis de cada disciplina (Caridad-Sebastián & Martínez-Cardama 2013). En aquest sentit, les biblioteques s'han implicat directament en col·laborar per a fomentar les habilitats i destreses que permetin als estudiants desenvolupar unes competències informacionals mínimes (Moreno-Pulido & Sánchez-Fernández 2015).

El Grup de Treball en alfabetització informacional creat per la *Society of College, National and University Libraries* (Bent & Stubbings 2011), considera que els set eixos principals per assolir aquesta competència són:

- Identificar les necessitats d'informació personals
- Avaluar el coneixement actual i detectar les seves mancances
- Construir estratègies per a localitzar informació i dades
- Localitzar i accedir a la informació i a les dades que es necessitin
- Avaluar, revisar i comparar la informació i les dades
- Organitzar la informació i utilitzar-la èticament
- Presentar els resultats de la recerca: sintetitzar la informació i les dades per generar nou coneixement

Cal tenir en compte que actualment l'alfabetització informacional és una de les competències fonamentals doncs el volum de la informació es duplica cada dos anys (IDC/EMC, 2014). Per tant, és bàsic que els estudiants adquireixin unes competències que els permetin accedir i recuperar la informació de la forma més precisa i eficient possible (Järvelin & Wilson 2003). D'aquesta manera, es pot minimitzar el problema de la infoxició informativa (*information overload*) que comporta obtenir més informació de la que la ment pot processar, o el cas contrari romandre desinformat.

3. La formació a la Biblioteca de la UOC

Des del seu inici, la Biblioteca de la UOC ha ofert tots els seus continguts i serveis de manera virtual. En aquest sentit, el servei de formació sempre ha prioritzat aquest format per intentar minimitzar el distanciament físic entre biblioteca i usuari. Així, la Biblioteca sempre ha apostat fort per uns materials didàctics de formació en què es doni resposta a les necessitats més habituals dels estudiants a l'hora d'accedir a informació acadèmica: fonts d'informació pertinents, estratègies de cerca, i gestió de la informació.

En aquest sentit la formació en línia es va focalitzar en:

- personal docent: per a donar a conèixer tots els serveis i recursos que podien utilitzar per a la docència i que podien resultar útils als estudiants.
- estudiants: per a facilitar eines, recursos i tècniques que els poden ser útils en la seva vida acadèmica.

Els últims anys, coincidint amb la creació d'una nova unitat dins de la Biblioteca centrada en serveis i recursos concrets per a la recerca, la Biblioteca ha encetat un nou projecte que ha posat especial èmfasi en oferir serveis i formació pels doctorands. Aquesta línia va en consonància amb el [Pla estratègic 2014-2020](#) de la UOC que compta amb un eix centrat en la millora del model R+I per a promoure la qualitat de l'activitat de recerca i innovació per a impulsar l'excel·lència i la productivitat.

Els doctorands tenen un perfil a cavall entre els estudiants, investigadors i en molts casos també professorat. Ja han passat l'etapa d'estudiants i per tant tenen unes

competències i habilitats informacionals mínimes ja assolides, malgrat que en molts casos és una suposició més que una realitat. D'altra banda, tenen unes necessitats molt específiques com a investigadors que estan iniciant la seva carrera i a més en alguns casos també han d'assolir competències docents. Per tant, es tracta d'un perfil d'usuaris que mereixen una atenció singular, ja que la formació en l'ús, gestió i producció d'informació científica té un paper destacat en el desenvolupament de la seva carrera investigadora.

4. Els doctorands de la UOC

A principis del 2014 es va constituir l'Escola de Doctorat de la UOC amb l'objectiu de ser un referent internacional en l'aprenentatge virtual dels ensenyaments superiors pel seu model educatiu. Des de llavors, engloba els tres programes internacionals de doctorat impartits per la UOC: Societat de la Informació i el Coneixement (SIC), Educació i TIC (eLearning), i Tecnologies de la Informació i de Xarxes (NIT), que volen formar doctors competents en els seus àmbits de coneixement i fer-los capaços de dur a terme projectes de recerca competitius des de la societat i per a la societat.

Actualment, curs 2015-2016, l'Escola de Doctorat compta amb 226 estudiants en actiu que es caracteritzen per la seva internacionalització. La següent taula mostra el nombre d'estudiants de cada programa de doctorat i la seva procedència.

	Total d'Estudiants	Procedència geogràfica				
		Espanya	Llatinoamèrica	Europa	Nord-Amèrica	Àsia-Àfrica
SIC	133	72	20	25	12	4
eLearning	61	27	21	5	5	3
NIT	32	22	4	2	-	4

Gran part dels doctorands tenen una activitat professional que està vinculada principalment amb l'educació o les tecnologies i només un 20 per cent tenen una beca per realitzar els estudis de doctorat. D'altra banda, les llengües vehiculars dels programes de doctorat són l'anglès, castellà i català, tot i que també s'està fent alguna tesi en francès i portuguès.

5. Les formacions de Biblioteca pels doctorands

Actualment les formacions programades conjuntament amb l'Escola de doctorat són tres seminaris online:

- *Search for academic information* → l'objectiu és facilitar tècniques i recursos per a optimitzar el temps dedicat a la cerca d'informació.

- *Bibliographic reference management* → l'objectiu és explicar com gestionar les referències bibliogràfiques utilitzades a la recerca, també es fa èmfasi en fer un ús lícit de la informació.
- *Where to publish: How to identify leadings journals?* → L'objectiu es facilitar directrius sobre com identificar les revistes més destacades per a publicar en un àmbit concret.

Al tractar-se d'uns doctorats d'àmbit internacional els cursos s'imparteixen en anglès, ja que a més és un requisit imprescindible per cursar el doctorat.

La formació dels doctorands passa per diferents etapes, però resulta bàsic que la Biblioteca hi sigui present des dels inicis per a aconseguir professionals amb unes competències sòlides.

Les principals habilitats que volen transmetre aquests seminaris han de permetre als doctorands:

- Identificar les fonts d'informació més adequades per a cada recerca
- Localitzar les paraules clau que millor descriuen una necessitat d'informació
- Definir estratègies de cerca d'informació precises
- Gestionar i organitzar la informació
- Utilitzar de forma lícita la informació
- Mantenir-se actualitzat en el seu àmbit d'investigació
- Identificar on publicar d'acord amb la seva trajectòria
- Difondre la recerca realitzada per a aconseguir impacte i cites

Cal tenir clar que els objectius marcats són molt alts i que algunes d'aquestes fites només es poden assolir amb el temps i l'experiència. De totes maneres, es considera bàsic que els doctorands siguin conscients de tots aquests aspectes des dels inicis de la seva trajectòria investigadora per a poder aplicar-los i consolidar-los a mesura que els siguin requerits. En aquest sentit, cal destacar la tutorització que es realitza des dels seminaris per a donar una atenció personalitzada d'acord amb les necessitats individuals de cada doctorand.

L'experiència amb la participació dels estudiants ha estat desigual. En alguns seminaris ens trobem amb doctorands que participen molt activament i creen una dinàmica a l'aula molt interessant que acaba encomanant-se a la resta. La dinamització de l'aula és fa a través de l'espai del Fòrum de les aules per fomentar la participació. S'intenta convertir les aportacions individuals de cada doctorand, que acostumen a ser experiències concretes de la seva recerca, en conceptes genèrics que fomentin el debat entre la resta d'estudiants.

L'avaluació dels estudiants es basa en el seguiment de les diferents activitats que es plantegen al seminari i en la participació en els debats generats al Fòrum. Cal destacar que existeix un percentatge relativament alt, entre el 40 0 30 per cent,

d'estudiants que es matriculen als seminaris però que finalment no els segueixen, per motius com la no obligatorietat i la manca de temps per a realitzar-los. Per últim, cal destacar que la valoració dels seminaris per part dels doctorands és molt positiva.

Actualment ja està consolidat el servei i s'està treballant en la detecció de noves necessitats per ampliar el portafoli de formacions pels doctorands. Les dues noves línies que es tenen previst encetar són:

- Creació d'una identitat digital com a investigador
- Gestió de les dades de recerca

Aquests àmbits ja han començat a treballar-se en sessions de treball i tallers amb els investigadors ja consolidats de la universitat. Aquesta experiència adquirida ajuda a conceptualitzar els seminaris malgrat que es plantegen com un procés que s'ha d'anar retroalimentant per a evolucionar i adaptar-se a les noves necessitats.

L'equip de treball que organitza aquestes formacions és multidisciplinar, escola de doctorat, biblioteca i serveis acadèmics, ja que existeix una feina prèvia de conceptualització del seminari, creació dels materials i muntatge de les aules, que finalment deriva en la docència i tutorització del seminari.

6. Conclusions

Els doctorands són un perfil d'usuaris molt actius en les biblioteques per aquest motiu resulta important detectar les seves necessitats pel que fa a competències informacionals i intentar cobrir-les. Les formacions són una eina molt útil de descoberta perquè permeten estar en contacte directe amb els doctorands i així identificar quins serveis i recursos de la biblioteca els poden resultar més útils.

El fet diferencial de la UOC, la virtualitat, permet oferir formacions a tots els doctorands independentment d'on es troben, i al marge de la franja horària en la que estan treballant. L'espai docent que es crea, doncs, és internacional amb la riquesa que tot això comporta als estudiants i als propis docents.

La cerca i gestió de la informació són les competències principals que cal desenvolupar per anar construint i encaixant la resta d'habilitats que s'han de tenir com a investigador.

Els resultat de la inversió realitzada per la biblioteca en la formació dels doctorands té un retorn molt positiu pel que fa a l'ús dels recursos i serveis de la biblioteca: esdevenen uns grans ambaixadors de la Biblioteca.

Bibliografia [al final]

Bent, M. & Stubbings, R., 2011. "The SCONUL seven pillars of information literacy", Available at:
http://www.sconul.ac.uk/groups/information_literacy/publications/coremodel.pdf.

Caridad-Sebastián, M. & Martínez-Cardama, S., 2013. "El bibliotecario integrado en el aprendizaje universitario". *El Profesional de la Información*, 22(2), pp.149–154.

IDC / EMC, 2014. "The digital universe of opportunities", Available at:
<http://www.emc.com/collateral/analyst-reports/idc-digital-universe-2014.pdf>.

Järvelin, K. & Wilson, T., 2003. "On conceptual models for information seeking and retrieval research". *Information Research*, 9(1).

Moreno-Pulido, A. & Sánchez-Fernández, R., 2015. "Papel de la biblioteca en la enseñanza de competencias informacionales en Posgrados de la Universidad nacional de educación a distancia (Uned)". *El profesional de la información*, 24(5), pp.665–673.

Saunders, L., 2012. "Faculty perspectives on information literacy as a student learning outcome". *The Journal of Academic Librarianship*, 38(4), pp.226–236.